

It is noticed that in a communicative activity creativity of the personality and human use of non-verbal communication plays an important role. An example of creating trust of subconscious is adjusted to a pose and breath.

At the end of the article, conclusions are drawn; it outlines the prospects for further scientific researches on the problem.

Key words: *communicative activity, communication, communicative abilities, structure of communicative activity, non-verbal means of communication.*

УДК 373.5.046.16

Наталія Усенко

Сумський державний університет

ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ САМОСТІЙНОСТІ СТУДЕНТІВ В ЕВРИСТИЧНОМУ НАВЧАННІ ІНОЗЕМНИХ МОВ

Зважаючи на підвищений інтерес до вивчення іноземних мов, останнім часом все активніше в освіті впроваджуються різноманітні інноваційні технології навчання, що забезпечують свободу вибору студентів щодо форм і методів навчання. Формування пізнавальної самостійності – одного з найважливіших компонентів самореалізації пізнавально-творчого потенціалу студентів – вважається провідною вимогою до сучасної освіти. Евристичне навчання можна вважати перспективною освітньою технологією, яка дозволяє індивідуалізувати процес навчання, розвивати творчі здібності студентів, здійснювати рефлексію, самооцінку, самоконтроль та самоорганізацію, які є складовими творчої самореалізації особистості. У статті подано приклади застосування евристичної пізнавально-творчої діяльності, яка забезпечує успішне формування пізнавальної самостійності студентів у процесі вивчення іноземних мов.

Ключові слова: *евристичне навчання, студенти, англійська мова, пізнавальна самостійність, пізнавально-творча діяльність, творча самореалізація.*

Постановка проблеми. Сучасний стан міжнародних зв'язків України, вихід її в європейський та світовий простір, нові політичні, соціально-економічні й культурні реалії вимагають радикальних змін і в галузі вивчення іноземних мов, статус яких у нашій країні постійно зростає. Саме тому використання англійської мови має виступати засобом комунікації та сприяти підвищенню рівня освіченості людини. Основна мета викладання іноземної мови – формування у студентів комунікативної компетенції, що означає оволодіння мовою як засобом міжкультурного спілкування, розвиток умінь використання іноземної мови як інструменту в діалозі культур.

Актуальність та інноваційність евристичного навчання обумовлюється тим, що воно має на меті відмову від догматичної подачі знань і подальшої їх репродукції, спираючись на потребу сучасної людини в орієнтації в новітньому інформаційному просторі, що не є можливим без ґрунтовних знань іноземної мови. Зростання обсягу інформації вимагає від сучасної особистості таких якостей, як ініціативність, винахідливість, креативність, набуття яких є неможливим без оволодіння навичками самостійної та творчої праці.

Зазвичай робота на заняттях проходить традиційними способами, без ініціативи з боку студентів, за умови чітко окреслених завдань та

контролю педагога. Розроблені в педагогічній науці концепції і технології інноваційної освіти, зокрема евристичного навчання, частково вирішують цю проблему, але вони ще не стали вагомим здобутком педагогічної теорії та освітньої практики.

Аналіз актуальних досліджень. Об'єктивна можливість розвитку пізнавальної самостійності студентів зумовлена діалектичним характером навчального процесу, який, як відомо, характеризується двома протилежними тенденціями: з одного боку цілеспрямованістю й суворою послідовністю викладання, а з іншого – безперервним спонуканням студентів до активності, створенням простору для їхньої самостійної творчої діяльності. Звідси виникає потреба розвитку та вдосконалення пізнавальної активності й пізнавальної самостійності.

Зважаючи на актуальність та недостатнє вивчення проблеми, **мета** статті полягає у виявленні можливостей евристичного навчання для формування пізнавальної самостійності студентів у вивченні іноземної мови.

Дослідженню даної проблеми присвячені праці таких зарубіжних і вітчизняних дослідників, як Р. Бернс, Н. Дайрі, Є. Голант, А. Маслоу, К. Роджерс, П. Фрейре, Т. Грищенко, М. Данилов, В. Онищук, М. Скаткін, І. Якиманська та інші.

Розробка і впровадження нових концепцій і технологій особистісно зорієнтованого навчання будується на ідеях творчої самореалізації студентів. Дослідниками в галузі феномена креативної освіти – евристичного навчання – виступали В. Андреев, Д. Армстронг, І. Бех, М. Гриньова, О. Демченко, А. Король, Б. Коротяєв, О. Кривонос, М. Лазарєв, Л. Левченко, І. Прокопенко, І. Проценко, А. Сбруєва, Н. Тарасевич, А. Хуторської та ін.

Н. Баришніков, М. Гохленер, В. Ощепкова, П. Разінов, С. Соколовська у своїх дослідженнях вирішували проблему навчання іноземної мови та стимулювання пізнавальної і творчої активності учнів. Разом із тим мало дослідженою залишається проблема формування пізнавальної самостійності студентів на заняттях з іноземної мови в умовах інноваційної освіти.

Виклад основного матеріалу. Педагогічний процес має цілеспрямовано посилювати розвиток пізнавальної самостійності, надаючи досвіду самостійної діяльності студента системного рівня. Реалізація цієї функції навчального процесу вимагає посилення розвивальної функції навчання, включення студента в навчально-пізнавальний процес, зближення пізнавальної, навчально-дослідної і предметно-практичної діяльності. Необхідно перевести студента із пасивного споживача знань в активного їх творця. Цю проблему починає вирішувати евристичне навчання, що ставить за мету не оволодіння певними знаннями, вміннями, навичками, а створення особистісно значимого освітнього продукту за допомогою тих самих освоєних знань та вмінь.

Що ж являє собою пізнавально-творча діяльність студентів у процесі оволодіння знаннями з іноземної мови у світлі ідей і технологій евристичного навчання?

Перш ніж відповісти на поставлене запитання, відзначимо, що евристична діяльність як новий потужний феномен креативної освіти вносить значні корективи щодо формування пізнавальної самостійності студентів у навчальному процесі взагалі. Пізнавальна самостійність, як якість особистості, не може бути повноцінною, вагомою, ефективною, якщо в її сутнісних рисах відсутня творчість суб'єкта навчання. На відміну від традиційних поглядів на пізнавальну самостійність, основними показниками цієї категорії в евристичному навчанні виступає суб'єктивно-індивідуальна творчість студента, яка має бути глибоко мотивованою і спрямованою на створення особистісно значимого освітнього продукту, який в остаточному вигляді відрізняється від попередньої проектувальної характеристики, оскільки проходить через складний комплекс формувально-перетворювальних операцій.

Традиційно заняття має інформативний характер і проводиться у формі лекції (пояснення) непроблемного характеру. Такі заняття обмежують розвиток пізнавальної самостійності студентів, не дають їм змоги активно самореалізуватися й висловлювати свої думки. Якщо ж у ці заняття внести елементи евристичного пошуку відповідей на знайдену кожним студентом проблему, то ступінь пізнавальної самостійності на таких заняттях значно зростає. Розвиток пізнавальної самостійності на заняттях-практикумах із закріплення вивченого матеріалу мають реалізовуватися у формі дискусій, ситуації пізнавальної суперечки, а також слід широко застосовувати інтерактивні методи навчання (дидактичні ігри, вікторини, конференції тощо). Специфіка англійської мови дає великі можливості для реалізації ідей евристичної освіти. Заняття-практикуми доцільно проводити у формі бесіди, семінару, конференції з евристичними елементами, ураховуючи важливість утримання діалогу на рівні індивідуального сприйняття й аналізу різних джерел літературного, мовного, історичного характеру. Студентам варто пропонувати запитання і ситуації проблемного, евристичного характеру, що вимагають гарного знання тексту, змушують їх відстоювати власну думку, підтверджувати й аргументувати власну точку зору.

Забезпечення найголовнішого етапу самостійної роботи з англійської мови – створення власного евристичного освітнього продукту – передбачає послідовне виконання технологічної специфіки творчої діяльності студентів: вільний вибір теми роботи, знаходження й формулювання пізнавально-творчої проблеми, виявлення суттєвих її суперечностей, визначення завдань, їх поступове виконання, порівняння свого розв'язання з іншими версіями, отримання, якщо необхідно, консультації викладача; глибоке, тривале

занурення у творчий пошук, застосування в ньому механізмів творчої пізнавальної діяльності; повноцінне використання студентом засобів і методів самоконтролю, поточної корекції створеного продукту. Щоб здійснити всі намічені кроки, студент має одержати всі необхідні засоби педагогічної підтримки, а їх відсутність може з легкістю скомпрометувати і задум, і технологію евристичного навчання. Тому, особливо на вирішальному етапі цілісного циклу евристичних операцій, студенту потрібно надати і достатній час, і умови для повного абстрагування від зайвих факторів, і коректну консультацію, і можливість достеменно продіагностувати створений продукт та публічно представити й захистити його.

Тільки за таких умов можна було забезпечити реальний продуктивний результат – якісний творчий продукт як зовнішній показник пізнавальної самостійності та творчої самореалізації. При цьому об'єктивно відбуваються позитивні зрушення внутрішніх якостей пізнавально-творчої праці студента – зміцнення його мотиваційного потенціалу, становлення здібностей та вмінь, як операційних, так і рефлексивних, досягнення нової якості творчої потужності особистості за рахунок оптимального використання мотивів, механізмів і методів самостійної пізнавально-творчої діяльності.

Працюючи над розробкою моделі евристичного заняття, треба прагнути побудувати її на оптимальному поєднанні традиційних та інноваційних технологій навчання. Особливого значення набуває при цьому позитивний зворотний зв'язок, оцінка зусиль, створення ситуації успіху.

Наведемо приклад застосування інноваційних можливостей евристичного навчання для організації самостійної роботи студентів на заняттях з англійської мови з метою формування їхньої пізнавальної самостійності.

Тема заняття з англійської мови для студентів-економістів 3 курсу навчання: «Planning a marketing strategy». Метою заняття є створення маркетингової стратегії. Для того, щоб зацікавити та мотивувати студентів до праці, викладач пропонує початок заняття із розмірковування: Which of the following points do you discuss when drawing up a marketing plan? Are there any facts you can add?

Current position	marketing activities (past and present)
Results from last year	analysis of competitors
Marketing tactics	sales projections and costs
Marketing strategy	problems and opportunities
Objectives	implementation

Наступний крок – це визначення сутності поняття «маркетингова стратегія». Використовуючи метод евристичних запитань, викладач дає змогу студентам самостійно визначити сутність маркетингової стратегії, а не просто відтворити вивчену раніше інформацію. Запитання «What is the need for a marketing strategy? Why marketing strategy is effective? How is advisable to start the development of a marketing strategy?» сприяють тому,

що студенти висловлюють власне бачення проблеми, самостійно аналізують та пояснюють низку явищ, а це, у свою чергу, викликає жваві обговорення й дискусії в аудиторії, оскільки кожен зі студентів може висловити та відстояти власну точку зору.

Важливою умовою для вивчення будь-якої теми з англійської мови є освоєння студентами нових понять та мовних зворотів для подальшого оперування ними. Ми пропонуємо таку форму подачі лексики з теми «Planning a marketing strategy»: розглядаючи marketing mix (комплекс маркетингу), викладач визначає його чотири елементи (4P) – product, price, placement, promotion. Після того, як студенти самостійно визначають відмінності між цими чотирма категоріями, викладач надає їм перелік слів advertising, appearance, channels of distribution, discount, financing, list price, location, logistics, media, public relations, quality, service, які за допомогою евристичного методу порівняння студенти мають віднести до правильної категорії.

Для підведення підсумків доцільно запитати студентів «Can you add more words to the categories?», адже евристичне викладення матеріалу завжди має бути спрямоване на взаємодію між викладачем і студентами.

Ми вважаємо, що студенти третього курсу – дорослі та достатньо сформовані особистості, у яких за плечима є власний досвід та практичні навички у створенні маркетингової стратегії, тому ми пропонуємо відвести невелику частину заняття для conversation – бесіди на тему: «Have you ever...?» або «What were the difficulties while creating a marketing strategy?». Так студенти матимуть змогу поділитися власним досвідом, вислухати інші приклади, проаналізувати їх на наявність помилок або варіантів вирішень проблеми.

Для кращого освоєння pricing models (моделей ціноутворення) ми пропонуємо студентам з'єднати різні види моделей ціноутворення із їхніми визначеннями.

Match these different pricing models with their definitions:

1. Captive product pricing	a) pricing goods/services as cheaply as possible
2. Economy pricing	b) charging a high price for an item where you have a competitive advantage
3. Geographical pricing	c) charging a high price for a unique high-quality item
4. Penetration pricing	d) pricing goods at a very low price to encourage people to buy them – often the prices are later raised
5. Premium pricing	e) pricing according to area where goods are sold
6. Price skimming	f) pricing one item very low and its complement very high

Перехід до наступного завдання ми радимо супроводити невеликим обговоренням: «We all buy different stuffs from the brand we prefer. Have

you ever noticed what kind of pricing model tends to use your favorite brand? Why is that so? Is this model effective for the brand? Why? Why not?».

Наступне завдання має на меті закріпити проаналізовані моделі ціноутворення на прикладах:

Now decide which model is being discussed:

A. Naturally we need to price our goods lower in countries with a lower per-capita income.

B. We at Chamonix Ecrit believe the quality of our pens justifies their costs.

C. These low prices will only be in effects for the first six months. After that they will be raised by 10–25 %.

D. Yes, the printers we sell are inexpensive, but we charge quite a bit for the ink cartridges.

E. Our own-label brands sugar, flour, and milk have much lower prices than the brand-name competitors.

І вже після виконання такої низки завдань студенти осмислено створюють власні освітні продукти – завершену маркетингову стратегію або план.

Вивчаючи мову, студенти можуть підбирати низку прикладів, що пояснюють правила та граматику, а потім формулювати ці правила, визначення тощо [10, 313]. Так, для кращого орієнтування в темі ми також пропонуємо застосувати метод конструювання понять і гіпотез. Ми вважаємо, що неефективно давати студентам вже сформоване вченим визначення, тому пропонуємо їм уявили себе науковцями на декілька хвилин і створити власне пояснення таких термінів з теми: image, appearance/design, quality, customer service, strategy, brand, promotion, performance.

Висновки. Формування пізнавальної самостійності являє собою поступовий керований процес, починаючи від мотивації до корекції отриманих результатів. Метою цього процесу є вихід студентів на творчий рівень пізнавальної самостійності й реалізація їх пізнавально-творчого потенціалу у процесі навчання. Зміст інноваційної технології полягає у створенні максимальних умов для самореалізації, самостійних пошуків, співпраці між суб'єктами навчальної діяльності. Постійно впроваджуючи елементи евристичної діяльності в пізнавальну самостійну працю студентів, можна створити об'єктивні умови для інтенсивного формування їхньої пізнавальної самостійності у процесі вивчення іноземних мов.

Перспективним напрямом дослідження вважаємо розробку комплексу критеріїв для об'єктивного й надійного оцінювання всіх видів самостійної пізнавальної діяльності студентів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Барышников Н. В. Методика обучения второму иностранному языку в школе / Н. В. Барышников. – М. : Просвещение, 2003. – 159 с.
2. Бех І. Д. Особистість у просторі духовного розвитку : [навч. посіб.] / І. Д. Бех. – К. : Академвидав, 2012. – 256 с.

3. Лазарев М. О. Творча самореалізація майбутнього вчителя в умовах евристично-модульного навчання / Педагогічна творчість : методологія, теорія, технології : монографія / за ред. С. О. Сисоєвої, Н. В. Гузій. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2005. – С. 117–151.

4. Методика навчання іноземних мов у початковій школі : навч. посібник для студентів вищих навчальних закладів / О. В. Котенко, Р. О. Павлюк, А. В. Соломаха та ін. – К. : Київський університет імені Бориса Грінченка, 2013. – 356 с.

5. Соколовська С. В. Особенности формирования содержания профессиональной подготовки учителей иностранного языка в Украине / С. В. Соколовська // Педагогічна освіта : теорія і практика. Педагогіка. Психологія : зб. наук. пр. – 2013. – № 19. – С. 42–46.

6. Усенко Н. М. Евристичне навчання гуманітарних дисциплін як чинник становлення пізнавальної самостійності учнів / Н. М. Усенко // Засоби навчальної та науково-дослідної роботи : збірник наукових праць / за заг. ред. проф. В. І. Євдокимова і проф. О. М. Микитюка / Харківський національний педагогічний університет ім. Г. С. Сковороди. Вип. 35. – Харків, 2011. – С. 186–194.

7. Усенко Н. Н. Формирование познавательной самостоятельности старшеклассников в процессе эвристического освоения новых знаний / Н. М. Усенко // Сборник научных трудов SWorld. – Вып. 3 (36). Том 13. – Иваново : МАРКОВА АД, 2014. – С. 43–49.

8. Хуторской А. В. Дидактическая эвристика : теория и технологии креативного обучения / А. В. Хуторской. – М. : Изд-во МГУ, 2003. – 416 с.

9. Maslow A. Motivation and Personality (2nd edition). – N.Y. : Harper & Row, Publishers, Inc. – 1970. – P. 352.

10. Rogers C. Freedom to Learn : A View of What Education Might Become (1st ed.). – Columbus, Ohio : Charles Merrill. – 1969. – P. 358.

РЕЗЮМЕ

Усенко Н. Формирование познавательной самостоятельности студентов в эвристическом обучении иностранным языкам.

Учитывая повышенный интерес к изучению иностранных языков, в последнее время более активно в образование вводятся различные инновационные технологии, которые обеспечивают свободу выбора студентов относительно форм и методов обучения. Формирование познавательной самостоятельности – одного из наиболее важных компонентов самореализации познавательно-творческого потенциала студентов – считается ведущим требованием к современному образованию. Эвристическое обучение можно считать перспективной образовательной технологией, которая позволяет индивидуализировать процесс обучения, развивать творческие способности студентов, осуществлять рефлексию, самооценку, самоконтроль и самоорганизацию, которые являются компонентами творческой самореализации личности. В статье приводятся примеры использования эвристической познавательно-творческой деятельности, которая обеспечивает успешное формирование познавательной самостоятельности студентов в изучении иностранных языков.

Ключевые слова: эвристическое обучение, студенты, английский язык, познавательная самостоятельность, познавательно-творческая деятельность, творческая самореализация.

SUMMARY

Usenko N. The formation of students' cognitive independence at heuristic learning of foreign languages.

The article deals with the problem of the formation of students' cognitive independence at heuristic learning of foreign languages.

To take into account the increased interest in learning foreign languages more actively various innovative technologies are being introduced in education. They ensure the free choice of the students concerning the forms and methods of learning. The formation of cognitive independence – one of the most important components of self-realization of students' cognitive and creative potential – is considered the leading requirement for modern education. Heuristic education can be considered the most perspective educational technology that allows personalizing educational process, developing students' creative abilities, implementing reflection, self-appraisal, self-control and self-organization, as constituents for creative self-realization of the personality.

Teachers often conduct the process of learning foreign languages using just reproductive methods without any motivation. Heuristic education provides new didactic reserves for active motivation of students' cognitive activity during the creation of a significant to them educational product. The last one is a main purpose of the students' cognitive and creative activity at heuristic learning of foreign languages. It's such factors as: removal of ratings and time limits, democratic style of communication, the situation of choice, personal significance, productive, creative kind of work with regard to age condition. You need to create situations in which students would have the need and desire to express their views and defend it. Modeling conditions of discussion in educational process advantageously differs from the situations of domestic nature, the discussion is not tied to specific circumstances (theatre restaurant), and the target audience is the natural venue for the debate. The subject of the speech appears as a problem which might cause the professional, personal interest of students taking into account their experience, mental skills and encourage them to express their own point of view. The goal of communication should not be linguistic but practical and caused by the life's needs.

In the article we present examples of heuristic cognitive and creative activity that ensures the successful formation of students' cognitive independence at learning foreign languages. The special attention is drawn to the students' independent work as one of the forms while performing foreign language tasks.

Key words: heuristic education, students, English language, cognitive independence, cognitive and creative activity, creative self-realization.

УДК 378.126

Євген Хриков

Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка

ІННОВАЦІЙНА СИСТЕМА РОБОТИ КАФЕДРИ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ З ПІДГОТОВКИ НАУКОВИХ КАДРІВ

Статтю присвячено узагальненню пошукового досвіду роботи кафедри державної служби, адміністрування та управління Луганського національного університету імені Тараса Шевченка з формування інноваційної системи підготовки наукових кадрів. Формування даної системи пройшло три етапи – етап індивідуальної роботи наукових керівників з аспірантами та докторантами, етап аспірантських семінарів, етап кафедральних методологічних семінарів. Стаття